

УДК 122/129:211.5

**«POLIZEISTAAT» М. РАЄВА ТА «АГОНАЛЬНИЙ
ЛІБЕРАЛІЗМ» І.БЕРЛІНА ЯК КОНТЕКСТИ ТВОРУ
Ч.ТЕЙЛОРА «СЕКУЛЯРНА ДОБА»**

А.Ю. Долгочуб, аспірантка

Стаття присвячена розгляду деяких елементів контексту, в рамках якого Ч. Тейлор створював свою концепцію секуляризації. В статті аналізуються філософські погляди славістів, на яких в своїй роботі «A Secular Age» спирається Ч. Тейлор. Серед них основними є Марк Раєв (Mark Raeff) та Ісайя Берлін (Isiah Berlin). Найбільш важливий для Ч. Тейлора концепт М. Раєва – це «поліцейська держава». Він використовує його для опису «дисциплінарного суспільства» як добре організованої і адміністрованої структури. Серед ідей

І. Берліна Ч. Тейлора цікавить ціннісний плюралізм (чи агональний лібералізм). Він користується цим підходом для розуміння структури і антиструктури в рамках його концепції. Ставиться питання про те, чи можливо з контексту суто «західного світу» звернутись до вирішення проблем «східного» через посередництво літературних джерел, використаних Ч. Тейлором в своїй роботі. Наводяться висновки про роль робіт М. Раєва та І. Берліна в формуванні концепції Ч. Тейлора. Окреслюються перспективи дослідження цієї теми.

Ключові слова: секуляризація, славістика, дисциплінарне суспільство, поліцейська держава, агональний лібералізм, свобода.

Канадський філософ Ч. Тейлор в багатьох своїх роботах [10, 12, 13] неодноразово задає одне й те саме запитання: як людям з різними поглядами жити в рамках одного суспільства. Створюючи свою концепцію, він з різних боків розглядає суспільство, зокрема торкається проблем релігії в сучасному світі. Це відобразилось в книзі «Секулярна доба» (A Secular Age), яка вийшла у Канаді в 2007 році, а вже у 2013 була перекладена українською. В цій книзі він розглядає західний світ і процес секуляризації в ньому, зауважуючи, що поширювати свою концепцію на весь світ він не збирається. Проте у передмові до українського читача він звертається до дослідників з пропозицією застосувати його концепцію до «цивілізацій грецького християнства». Отже ми вважаємо **актуальним** знайти певні «виходи» концепції Ч. Тейлора на «східний світ», зокрема, Україну. Сам Ч. Тейлор дає для цього певні підстави, бо звертається в своїй роботі до ідей видатних західних славістів – М. Раєва та І. Берліна.

На Заході роботи Ч. Тейлора вже давно обговорюються і критикуються. Зокрема, зазначимо таких дослідників творчості філософа: Р. Еббі (Ruth Abbey), Й. Ангус (Ian Angus), Д. Бернет (Damian Barnat), М. Колдвелл (Marc Caldwell), Ф. Капуто (Francesca Caputo), К. Колорадо (Carlos Colorado), П. Фішер (Pamela Fisher), Д. Грант (John Grant), Е. Грегорі (Eric Gregory), М. Дж. М. Мартинюк (Matthew J. M. Martinuk), К. Б. Мюллер (K. B. Muller) та ін. У ближньому зарубіжжі концепції Ч. Тейлора у своїх роботах торкалися: О. А. Степанова, І. І. Мюрберг, Н. С. Кірабаєв та ін. В українському філософському контексті роботи Ч. Тейлора були прийняті

дуже позитивно. Основні українські дослідники творчості Ч. Тейлора: А. Баумейстер [1], К. Сігов [16], А. Панич [13], Е.К. Бистрицкий та ін. Однак слід зазначити, що в тих роботах, де досліджуються теоретичні витоки та джерела формування концепції Тейлора, ніхто не звернув особливої уваги на те, що серед цих джерел важливу роль займають роботи відомих вчених-славістів (зокрема, І. Берліна та М. Раєва). Також ніхто не поставив питання про те, чи міг би діалог Тейлора з вченими, інтереси яких зосереджені на слов'янському світі, дати, так би мовити, «вихід» на «східний світ» (зокрема, Україну).

В цьому контексті ми формуємо мету дослідження: розглянути філософські погляди славістів Марка Раєва (Mark Raeff) та Ісайя Берліна (Isiah Berlin) в проблемному полі концепції «секулярної доби» Ч. Тейлора. Особливу увагу ми приділимо відповіді на питання: чи можуть вони служити своєрідною ланкою між використанням концепції Ч. Тейлора в контексті західному та східному.

В рамках роботи «Секулярна доба» [10] Ч. Тейлор посилається на багатьох сучасних мислителів. Варто зазначити, що багато з них чи не надто відомі в українському інтелектуальному середовищі чи взагалі невідомі. Отже канадський професор відкриває нам цілу плеяду мислителів, які б могли зацікавити філософів і дослідників інших областей знань. Неможна сказати, що філософ взагалі не посилається на класиків – навпаки, він досить часто згадує їх у своїй книзі, проте вони далеко не завжди є ключовими авторитетами в ній.

Ч. Тейлор пише, що його робота пропонується в якості свіжого погляду на секуляризацію виключно у західному світі. З огляду на це, він не зазіхає на абсолютність своєї теорії і не намагається поширювати її на всі країни разом узяті (що, зауважимо, іноді дозволяли собі дослідники секуляризації). Через це виникали цілком слушні претензії дослідників, які зазначали, що країни розвивались по-різному і однаковий «контекст» знайти не так просто). Однак у передмові до українського читача [11, с. 9]

він пропонує тим, хто живе в іншому контексті (зокрема, грецького християнства) проаналізувати, чи може його робота пролити світло на релігійну ситуацію в Україні, а що для нашого контексту не є властивим. В попередніх роботах ми торкалися деяких елементів власне його концепції. В цій статті ми спробуємо дослідити, чи можливо за допомогою самого Тейлора перейти до контексту східного світу (чи, як він сам його називає «інший цивілізаційний контекст» «грецького православ'я»).

Шукаючи шляхи виходу на «східний контекст» (для зручності будемо так називати умови існування слов'янського світу в рамках основного релігійного напрямку – грецького християнства – на противагу «західному контексту», де оточуюче життя базується на латинському християнстві і характеризується значним впливом протестантизму) ми дослідили значний масив дослідників, на яких в своїй роботі посилається Ч. Тейлор. Ми виявили, що в деяких частинах своєї роботи філософ посилається на видатних славістів Заходу: Марка Раєва (Mark Raeff) та Ісайя Берліна (Isiah Berlin). Це змусило нас звернутись до аналізу їхніх поглядів і робіт, які пропонуємо розглянути нижче.

Марк Раєв (1923–2008) був видатним славістом і фахівцем з історії Росії (див. його роботи: [14, 15], більше про його роботи: [4, 9]), який виховав не одне покоління видатних мислителів в США. Тим не менш М. Раєв не був виключно істориком, а піднімав у своїх роботах і більш філософськи спрямовані теми.

Сам Ч. Тейлор у своїй роботі робить посилання на працю Раєва «The Well-Ordered Police State» («Добре керована поліцейська держава: соціальні і конституційні реформи в Німеччині та Росії, 1600 – 1800») тоді, коли описує появу дисциплінарного суспільства. Він зазначає, що протягом XVI століття еліта під впливом ідеалів секулярної та релігійної реформ все більше і більше стала виступати проти народних звичаїв. Це врешті призвело до появи п'яти програм, кожна з яких підсилює контроль,

дисципліну, обмежує людей і запроваджує політику адміністрування. Окреслимо їх в загальних рисах:

1. Зміна ставлення до жебраків і бідноти. Раніше бідних людей оточувала, так би мовити, «аура святості». В XV ст. все докорінно змінилось – держава поставила під контроль допомогу непрацездатним, видала серію «законів бідноти» та ін. Це стало початком періоду, який М. Фуко назвав «велике ув'язнення» (врешті, така назва закріпилась за ним): обмеження поступово поширювались і на інші групи безпорадних, зокрема, на божевільних.

2. Національні уряди та церковна влада стала пригнічувати та перетворювати народну культуру, зокрема, виступала проти певних складових народної культури: шаріварі, карнавалів, «свят неслухняності» тощо.

3. Стало можливим розвивати дієві урядові структури, орієнтовані на слідування «праведному духу» та дисципліні.

4. Розквіт різноманітних способів «(само)виховання, методів і процедур» [10, с. 182]. Деякі стосувались і виникли у приватній царині, деякі насаджувались згори, але у будь-якому разі вони були надзвичайно популярні. Зокрема, Ч. Тейлор зауважує, що М. Фуко зазначає різке збільшення в XV ст. програм тренування, які стандартизували рухи, розбивали їх на елементи і навчали їм людей.

Власне, нас найбільше цікавить наступна програма:

5. Намагання встановити державні структури абсолютистського штибу. Держави формували своїми нормативно-правовими актами освітній, економічний, матеріальний добробут підданих виключно в державних інтересах, а також для забезпечення розвитку. Тут Ч. Тейлор для характеристики такого устрою використовує слово *Polizeistaat*. Уточнюючи, що це не «поліцейська держава» в сучасному сенсі цього слова, він посилається на М. Раєва: «Німецьке *Polizei*, що також походить від грецького «поліс», «мало конотації адміністрування в найширшому сенсі – себто інституціональних засобів та процедур, необхідних для

забезпечення мирного упорядкованого існування населення цієї землі» [10, с. 180]. Іншими словами, Ч.Тейлор каже про інституціональну і бюрократичну складову держави, яка починає проникати у всі сфери життя людини.

М. Раєв займається розглядом «поліцейської держави» при аналізі політики Петра I и Катерини II. Він вважає, що саме їх політика по запровадженню «регулярної», чи поліцейської, держави (яка до того була запроваджена у германських державах і Франції) призвела до того, що Росія виявилась (хоч і дещо з запізненням) в руслі загальноєвропейських тенденцій. Тим не менш, російська дослідниця М. Лавринович підкреслює, що Раєв вкладав в термін «поліцейської держави» позитивний сенс. Проте його роботи були неправильно сприйняті через те негативне значення, якого набув термін у ХХ ст.: «поліцейську державу» стали розуміти як втручання центральної влади в соціальне, економічне та культурне життя, стимулювання особистої ініціативи підданих для «загального блага», регулювання суспільної моралі тощо [7].

Таким чином, підхід М. Раєва допоміг сформулювати Ч. Тейлору ідею дисциплінарного суспільства як добре організованої і адміністрованої структури, незалежно від того, якими ціннісними значеннями ми її наділяємо.

Ще один славістом, на роботи якого посилається Ч. Тейлор, є Ісайя Берлін (1909-1997). І. Берлін категорично не визнавав цінності ідей та систем, які узурпують чи хоча б обмежують свободу індивіда, тобто був запеклим антитоталітаристом [6]. Тому він погано ставився до марксизму як до політичної системи. Багато робіт І. Берліна присвячені історії російської думки, зокрема, народженню російської інтелігенції, її внеску в лібералізм і її розладу з західним лібералізмом [3, 5].

Варто зазначити, що І. Берлін відомий як автор двох концепцій свободи. Філософ виділяє два види свободи: «позитивну» і «негативну». «Негативна» свобода характеризується як свобода від втручання інших

людей. Так заа негативної свободи чітко визначена та область (навіть якщо вона маленька), де людині дозволено проявляти себе, бути собою. Все інше життя чітко регламентовано. В свою чергу «позитивний» сенс свободи іде від бажання бути хазяїном самому собі, самостійно обирати, ставити і досягати своїх власних цілей. Філософ вважає, що є кардинальне розрізнення цих двох видів свободи: прихильники «негативної» свободи хочуть приборкати владу в той самий час, коли прихильники «позитивної» свободи хочуть взяти її в свої руки [2, с. 126-138].

Ч. Тейлор посилається на І.Берліна в момент розгляду ключових для нього концептів: структури і антиструктури (коду і антикоду) в суспільстві. Цікаво, що ці терміни він вводить, не спираючись на велику філософську традицію загалом і структуралізму зокрема. Для нього важливіша концепція британського антрополога Віктора Тернера, який описує структуру як впорядковану сукупність наборів ролей і статусів, а також ієрархію цих статусів, яка свідомо визнається й регулярно застосовується в певному суспільстві [10, с. 83-84]. Проте, не зважаючи на існування такої структури, бувають моменти, коли її дія порушується, чи взагалі припиняється, нейтралізується. Так виникає антиструктура. Терміну «антиструктура» Чарльз Тейлор не дає чіткого визначення, але з наведених ним прикладів можна зрозуміти, що антиструктура - це зміна порядку ролей і статусів, перевертання їх з ніг на голову.

Тейлор вважає, що кожна структура потребує антиструктури. Для доведення цього, він звертається до концепції американсько-канадського історика Наталі Девіс, яка пише, що антиструктура необхідна здебільшого на підтримку панівних моральних цінностей [10, с. 81]. В роботах же Віктора Тернера говориться, що не будучи в силах відмовитися від структури взагалі, спільнота оновлює її для себе через антиструктуру. Інакше кажучи, люди наново відкривають для себе порядок, повертають його до первинного значення, тимчасово призупиняючи його дію в ім'я спільноти, яка є засадничою.

Тейлор пише, що гра структури і антиструктури (коду і антикоду) необхідна для збереження суспільства. Пояснювати це можна по-різному: послабленням тиску, необхідністю набуття коду деяких неприборканих сил антикоду тощо. Висновок, до якого підходить Тейлор, в тому, що в кожному суспільстві наявна необхідність антиструктури: «Усі коди потрібно врівноважити [...], бо інакше нас очікує жорстокість, розслаблення, атрофія суспільних зв'язків, сліпота, і зрештою, цілком можливо, саморуйнування» [10, с. 87]. Проте в модерних суспільствах стали помилково вважати, що суспільство може існувати, використовуючи одну лише структуру як досконалий код, який повинен бути скрізь і повсякчас. Іншими словами, будувалась досить негнучка й незмінна структура, на противагу якій не лише не створювалась антиструктура, а й не допускалось її існування.

Зараз для кращого розуміння контексту, в якому з'являється І. Берлін, наведемо уривок з книги «Секулярна доба»: «Але розбудова структури без моральних меж для доби, що забула антиструктуру, є лише спокусою, а не приреченістю. Цього можна уникнути, і загалом це вдається. Принцип протиставлення може відбитися в нашому панівному політичному коді (зокрема, в ідеї розділення влади), і загалом це робиться заради негативної свободи суб'єкта. Звісно, ще можна робити інтелектуальні спроби показати, як ці вільні, самообмежувальні режими впливають із єдиного принципу – як ми бачимо, наприклад, у сучасному «лібералізмі» Роулза Дворкіна. Це показує, як глибоко в модерності присутній міф єдиного, все повноважного коду. Але є й теоретики, як-от Бенджамін Констан, Алексіс де Токвіль, а в ХХ ст. Ісає Берлін, які зазначали, що ми маємо визнавати більше ніж один принцип, а ті принципи, що ми їх істотно визнаємо, часто суперечать один одному» [10, с. 90-91].

Іншими словами, філософ зауважує, що структура не може «забути» цілковито антиструктуру, хоч це і спокусливо. Є теоретики, які

намагаються довести міф «єдиного все поважного коду», проте також є теоретики, відзначають, що ми маємо визнавати більше, ніж один принцип. До останніх належить І. Берлін. Він підкреслює, що принципи, які ми визнаємо, цілком можуть суперечити один одному. Зараз ми розглянемо, що він мав на увазі, коли висловлював таку думку.

Берлін стояв на позиціях ціннісного плюралізму. Це означає, що у різних людей в різні часи могли бути (і були) цінності, які можуть бути (і були) не тими, які зараз визнаємо для себе ми. За його словами, ми можемо не розуміти цінності інших культур, проте ми не маємо робити вигляд, що не бачимо їх, чи бачити в них лише конструкти якихось істот [2, с. 18]. Тим не менш, філософ не вважає, що об'єктивні цінності існують. Тут він зазначає, що такими об'єктивними цінностями є цілі, до яких прагнуть люди і по відношенню до яких все інше – засоби.

Для Берліна зрозуміло, що цінності можуть зіштовхуватись між собою. Саме через це несумісними можуть бути цивілізації, культури і навіть люди. Як він пише: «Ценности могут сталкиваться даже в одном и том же сердце, но из этого не следует, что одни из них – верные, а другие – нет» [2, с. 19]. Ми можемо висловити гіпотезу, що різноманіття культурних цінностей, яке підкреслено в його концепції, можна пов'язати з тим, що він сам і в особистому, і в дослідницькому плані стояв на межі двох культур – західної та російської. Це дає нам змогу зрозуміти його позицію з точки зору внутрішніх обумовлень філософа.

І. Берлін вважає, що протиріччя між цінностями не можуть бути вирішені – світ, в якому немає конфлікту між цінностями за межею нашого розуміння: «Столкновения ценностей – самая сущность того, каковы мы и каковы другие» [2, с. 20]. Саме через таку непримиримість його позиції і складність її визначення, дослідники його творчості стали називати такий підхід «агональним лібералізмом». І не дарма: сам термін «агон» асоціативно нагадує нам картину конфліктних ситуацій і суперництва в давньогрецьких трагедіях і змаганнях. В свою чергу дослідник творчості

філософа А. Паньковський пише, що цю позицію можна назвати версією етичного реалізму [8, с. 168].

З цими ідеями погоджується Ч. Тейлор, тож концепція І. Берліна допомагає краще зрозуміти структуру і антиструктуру, які розкривають нам його розуміння секуляризації та свідомості людини модерної доби.

Спираючись на проведений аналіз ми можемо зробити **висновки**: Ч. Тейлор в своїй роботі посилається на роботи багатьох філософів, істориків, антропологів, соціологів минувшини і сучасності. В тому числі, в «Секулярній добі» він звернувся до робіт видатних славістів Заходу – М. Раєва та І. Берліна. Проте варто зауважити, що ці посилання не вельми значні і не стосуються теми слов'янського світу, релігійного досвіду, східного християнства тощо. Тейлор посилається на роботи М. Раєва, коли пише про появу «поліцейської держави». Роботи ж І. Берліна він згадує, коли хоче обґрунтувати необхідність антиструктури в суспільстві. Тим не менш, Тейлор бере до уваги лише теоретичні ідеї філософів, проте ми маємо усвідомлювати, що народжена ця теорія в контексті славістики, слов'янського світу. Тож Ч. Тейлор не зовсім правий, коли каже, що не досліджує слов'янський вимір, адже залишаючи за дужками слов'янський контекст він, тим не менш, обирає латентну форму його використання, яка дає нам перспективи її розгортання.

Ці висновки дають нам змогу зосередитись на подальшому вивченні концепції Ч. Тейлора і пошуку шляхів її використання в рамках контексту існування східного світу.

Література

1. Баумейстер А. Секуляризация или шанс для веры [Електронний ресурс] / А.Баумейстер. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=sRxjofsu6EQ>. – Перевірено: 12.06.15.
2. Берлин И. Философия свободы. Европа / Исая Берлин ; [пер. с англ. А.Эткинда]. – М. : Новое литературное обозрение, 2001. – 448 с.
3. Берлин И. Встречи с русскими писателями в 1945 и 1956 годах [Електронний ресурс] / [Пер. с англ. Могилевской Ю]. – Режим доступу:

- http://bookz.ru/authors/isaia-berlin/vstre4i-_485/1-vstre4i-_485.html. –
Перевірено: 12.06.15.
4. Зейде А., Уортман Р., Рэймер С. и др. Марк Раев. 1923–2008. К годовщине смерти [Электронный ресурс] // Новый журнал: Литературно-художественный журнал русского Зарубежья. – Нью-Йорк, 2009. – №256. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nj/2009/256/za36.html>. – Перевірено: 12.06.15.
5. Исайя Берлин [Электронный ресурс] / Библиотека Якова Кротова. – Режим доступа: http://krotov.info/spravki/history_bio/20_bio/1997_Berlin.htm. – Перевірено: 12.06.15.
6. Кафанова Л. Философ и мудрец – сер Исайя Берлин [Электронный ресурс] // Л. Кафанова. – Режим доступа: <http://www.vestnik.com/issues/97/1223/koi/kafanova.htm>. – Перевірено: 12.06.15.
7. Лавринович М. Американская русистика [Электронный ресурс] // Новая русская книга. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/nrk/2001/2/lavr.html>. – Перевірено: 12.06.15.
8. Паньковский А. Агональный либерализм Исайи Берлина / А.Паньковский // Логос. – № 4-5 (39). – С. 166-177.
9. Полотовская И.Л. Марк Раев - Bakhmeteff Professor Emeritus of Russian Studies / И.Полотовская // Россия в США: Сборник статей: материалы к истории русской политической эмиграции; вып. 7. – М.: Институт политического и военного анализа. – 2001. – С. 65-79.
10. Тейлор Ч. Секулярна доба / Чарльз Тейлор [пер. з англ. О.Панич]. – Книга перша. – К. : Дух і Літера, 2013. – С. 77-94.
11. Тейлор Ч. Слово Чарльза Тейлора до українського читача/ Чарльз Тейлор [пер. з англ. О.Панич] // Секулярна доба. – Книга перша. – К.: Дух і Літера, 2013. – С. 9-10.
12. Тейлор Ч. Структуры закрытого мира / Чарльз Тейлор [пер. с англ. Д. Узланер] // Логос. – 2011. – № 3 (82). – С. 33-55.
13. Чарльз Тейлор: Україна вже народилася з потенціалом розділення [Электронный ресурс] / Богословский клуб во имя святого Максима Исповедника. – Режим доступа: <http://bogoslov-club.org.ua/?p=4209>. – Перевірено: 12.06.15.
14. Raeff M. Political Ideas and Institutions in Imperial Russia. – Boulder (Colo): Westview Press, 1994. – 389 p.
15. Raeff M. The Slavic and Baltic Division and Russian Studies in America: Memoirs of Half-century // Biblion (NYPL). – 1999. – Vol. 7, 2. – P.4-14.
16. Sigov С. Charles Taylor Living Context [Электронный ресурс] / С.Сигов. – Режим доступа: <http://duh-i-litera.com/c-sigov-charles-taylor-living-context>. – Перевірено: 12.06.15.

**«POLIZEISTAAT» М. РАЕВА И «АГОНАЛЬНЫЙ
ЛИБЕРАЛИЗМ» И.БЕРЛИНА КАК КОНТЕКСТЫ
ПРОИЗВЕДЕНИЯ Ч.ТЕЙЛОРА «СЕКУЛЯРНАЯ ЭПОХА»**

А.Ю. Долгочуб

Данная статья посвящена рассмотрению некоторых элементов контекста, в рамках которого Ч.Тейлор создавал свою концепцию секуляризации. В статье анализируются философские взгляды славистов, на которых в своей работе «A Secular Age» опирается Ч.Тейлор. Среди них основными являются Марк Раев (Mark Raeff) и Исая Берлин (Isiah Berlin). Наиболее важный для Ч.Тейлора концепт М.Раева – это «полицейское государство». Он использует его для описания «дисциплинарного общества» как хорошо организованной и администрированной структуры. Среди идей И.Берлина Ч.Тейлора интересует ценностный плюрализм (или агональный либерализм). Он использует этот подход для понимания структуры и антиструктуры в рамках его концепции. Ставится вопрос о том, возможно ли из контекста «западного мира» обратиться к решению проблем «восточного» через посредство литературных источников, использованных Ч.Тейлором в своей работе. Приводятся выводы про роль работ М.Раева и И.Берлина в формировании концепции Ч.Тейлора. Очерчиваются перспективы исследования этой темы.

Ключевые слова: секуляризация, славистика, дисциплинарное общество, полицейское государство, агональный либерализм, свобода.

**M. RAEFF'S «POLIZEISTAAT» AND I.BERLIN'S «AGONAL
LIBERALISM» AS CONTEXTS OF CH.TAYLOR'S WORK «A
SECULAR AGE»**

A.J. Dolgochub

This article is devoted to the analysis of some elements of the context, in which Ch.Taylor was creating his concept of secularization. In the article the author considers philosophical views of the slavists that are linked by Ch.Taylor in his work. The main of them are Mark Raeff and Isiah Berlin. The most important for Ch.Taylor M.Raeff's concept is "police state" (Polizeistaat). He uses it to describe the "disciplinary society" as well organized and managed structure. Among I.Berlin's ideas Ch.Taylor is interested in the evaluative pluralism (or in the agonal liberalism). He uses this approach for the structure and anti-structure understanding in his own concept. The author makes an issue about possibility of conversion from the "West world" context to problems of the "East", using the literature sources of Ch.Taylor's work. Also there are conclusions about the value of M.Raeff's and I.Berlin's works in the Ch.Taylor's concept. Perspectives of these theme studying are noticed.

Key words: secularization, Slavic Studies, the disciplinary society, a police state, agonistic liberalism, freedom.